

**NENAD VELIČKOVIĆ, KARAKAZANDŽILUK, DRAM RADOSTI,
TRAVNIK 2024, STR. 244**

Ko profitira od doprinosa nauke nacionalizmu nije pitanje kojim se zanimaju naukistike o književnosti. Nema čak ni pokušaja da se opišu forme u kojima se šičar pojavljuje. Osim plata i honorara za rad u institucijama radnike u ovom vinogradu gospodnjem (...) određuje i roba kojom se na tom akademsko-nacionalnom placu trguje: antologije, sabrana djela, kritička izdanja, zbornici, žiriji, komisije, časopisi, udžbenici, promocije, konferencije, recenzije, ekspertize, upravni odbori, zadužbine, redakcije, stručna usavršavanja, lektorati, stipendije, projekti, godišnjice, skupštine, legati, udruženja ... Sve to, manje ili više, traži riječ da se kaže ili napiše, ali ne bilo koju nego prigodnu i podobnu, ne nužno tačnu i ne obavezno istinitu.¹

Knjigu *Karakazandžiluk* Nenada Veličkovića, profesora na Odsjeku za književnosti naroda Bosne i Hercegovine Filozofskog fakulteta u Sarajevu, naučnika i književnika, dobila sam od izdavača posredstvom prijatelja, u jesen 2024. godine. Kao autoricu osvrta na sadržaj knjige preporučivalo me je to što sam se kao povjesničarka bavila istraživačkom analizom i dekonstrukcijom diskursa kojima su se (re)producirali kolektivni nacionalni i sociokulturni identiteti u socijalističkoj i tzv. demokratskoj Bosni i Hercegovini; književnih tekstova (i društveno-političkih reakcija na njih) kojima se krajem 1960-ih kreirala slika (srpske) nacionalne stvarnosti u Bosni i Hercegovini koja je odudarala od prikaza povijesti unutar oficijelne kulture pamćenja; diskurzivnih strategija srpske kulturne inteligencije koja je u Savezu književnika Jugoslavije od 1984. generirala krizu jugoslovenskog društva i postepeno urušavala i preobražavala dotadašnji zvanični *narativ/režim istine*; tekstova kojima se nacionalno homogenizirao i viktimizirao bošnjački nacionalni kolektiv u tzv. demokratizacijskom predraču, ratu, te uspostavljale biopolitičke diskurzivne strategije, jasno definirao unutarnji (ideološki) i vanjski (nacionalni) *Drugi* i prema njemu provodile mjere ostracizma/socijalnog isključenja.

U vrijeme kada sam počela čitati Veličkovićeve *Karakazandžiluk* završavala sam svoj tekst o kontroverzama idejnog pluralizma u bosanskohercegovačkoj omladinskoj štampi potkraj 1980-ih. U tom

1 Veličković, 2024, 217-218.

radu sam analizirala diskurs tzv. bh. *kulturnih izgnanika* i općenito protivnika² jugoslovenskog i bh. socijalističkog sistema i njegovih kreatora kojim je stigmatizirana bosanskohercegovačka republička, društvena i kulturna sredina kao *tamnovilajetska* i kritizirana bosanskohercegovačka politička komunistička elita kao *neostaljinistička, birokratska i dogmatska*, te „servilna“ inteligencija koja je toj i takvoj eliti i njenoj (nacionalnoj, kulturnoj) politici u socijalizmu, znanjem koje je proizvela i diseminirala u javni prostor, davala legitimitet. Utemeljenost takvih optužbi djelomično se zasnivala i na činjenici duboke i sveukupne krize socijalističkog društveno-političkog sistema 1980-ih u kojemu su se stvarnost i zvanično proklamirana idejnost sve više razilazile, ali koju je svojim javnim djelovanjem i pisanjem dodatno produbljivala i tzv. *kritička inteligencija*³ i srbijanski mediji (pod političkim pokroviteljstvom).

Tamni vilajet, Karakazan asocijativne su sintagme za narativnu strukturu koja stoji u njihovoj pozadini i u kojoj se Bosna (i Hercegovina) opisuje kao prostor povijesnih nereda, lomova i diskontinuiteta, duboke, mračne i primordijalne mržnje nastale usljed četiristoljetnog izbivanja iz evropske povijesti,⁴ egzotične sirovosti njenog stanovništva, podijeljenog najprije vjerskim, potom i nacionalnim razlikama, koje zbog rečenog nikada nije moglo formirati funkcionalnu i stabilnu zajednicu, niti u identitetskom smislu jedinstveni kolektiv i spomena vrijednu kulturu. Navedeni diskurs, prisutan u javnom pros-

-
- 2 Vojislava Lubarde, Mome Kapora, Esada Ćimića, Darke Selimović, Vuka Draškovića, Vojislava Šešelja, Gojka Đoge, Vladimira Srebrova, Rajka Petrova Noge.
 - 3 Sintagma je preuzeta od Jasna Dragović Soso, *'Spasioci nacije' Inteliktualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Edicija REČ, Beograd, 2004. Odnosi se na srpske intelektualce koji su rođeni u međuratnom periodu, koji su bili snažno jugoslovenski opredijeljeni te koji su smatrali da je Ustav iz 1974. i priznanje *šintetičkih* nacionalnih periferija kao i jačanje republika i pokrajina kao političkih, društvenih i kulturnih entiteta omelo stvaranje jugoslovenske države, društva i kulture na (integriran) način kako su oni *zamišljali*. Posljedica njihovog razočarenja bila je okretanje konceptu ujedinjenja srpske nacije i teritorija koju je ona nastanjivala unutar SFRJ, a koje su u koncepcijama tradicionalnog nacionalizma percipirane kao srpske.
 - 4 Ivo Andrić, *Razvoj duhovnog života u Bosni pod uticajem turske vladavine*, Zadužbina Petar Kočić, Banja Luka – Beograd 2012.

toru i kulturnim raspravama i u socijalističkoj Bosni i Hercegovini – posebno naglašeno tokom 1960-ih i početkom 1970-ih (kada se propitivao i koncept Bosne i Hercegovine kao srpsko-hrvatskog nacionalnog i kulturnog područja kao ideološki i kolonijalni te nastojala oživotvoriti ideja bosanskohercegovačkog povijesnog i savremenog društvenog i kulturnog identiteta⁵), te tokom 1980-ih, u vrijeme krize socijalističke Jugoslavije i procesa izmjene idejno-političke paradigme i urušavanja do tad važećeg *režima istine* – imao je konkretnu funkciju i cilj – diskreditirati diskurs o povijesnom i savremenom bosanskom (i hercegovačkom) kulturnom i društvenom identitetu i ukazati na suštinsku neodrživost te vještački konstruirane republičke cjeline, te na nemogućnost mirnog suživota pripadnika različitih vjera, nacija i kultura u njoj. Gore predstavljena narativna struktura dio je šireg diskursa o evropskom *Drugom* kojeg je Marija Todorova definirala kao *balkanizam*, a Edward Said kao *orijentalizam*.⁶ Dakle, naslovni pojam Veličkovićeve knjige stoji u direktnoj vezi sa modernim (evropskim, balkanskim) nacionalnim političkim ideologijama, izraslim iz konteksta 19. i 20. stoljeća, kojima se negativno vrednovalo i osporavalo – kao antievropsko, anticivilizacijsko i antikršćansko – osmansko, islamsko, „istočnjačko“ naslijeđe u sveobuhvatnom smislu te riječi.

U kojem smislu opisana sintagma kao naslovna „pokriva“ Veličkovićev *Karakazandžiluk* te kako ideološka pripovijest o Bosni (i Hercegovini) koju ona simbolizira korespondira sa sadržajem te knjige?

Karakazandžiluk je zbirka devet znanstvenih tekstova koji su, kako Veličković napominje, nastali u periodu od dvadeset godina i koji su već objavljeni, neki u autorovim knjigama, neki u različitim zbornicima, publiciranim na stranim jezicima. Ipak, krovni koncept koji „opravdava“ objedinjavanje svih tih radova u jednu knjigu i njihovo ponovno objavljivanje jeste kritika književnika i književnih kritičara/-ki koji/-e svojim javnim djelovanjem i pisanjem služe nacionalističkoj ideologiji, po-

5 Koncept Bosne i Hercegovine kao *srpsko-hrvatske regije*, kao i njemu suprotstavljeni koncept bosanskohercegovačke povijesne, društvene i kulturne samosvojnosti su diskurzivni konstrukti iza kojih su stajale intelektualne elite koje su ih legitimirale kroz kontinuiranu produkciju i reprodukciju znanja unutar različitih disciplina (nauke o jeziku, književnosti i povijesti).

6 Edward W. Said, *Orijentalizam*, Svjetlost, Sarajevo 1999; Marija Todorova, *Imaginarni Balkan*, Biblioteka XX vek, Beograd 2006.

litici i strukturama društveno-političke moći. Povezujuća je i činjenica da su književnu fikciju koja je analizirana u *Karakazandžiluku* pisali pisci iz Bosne i Hercegovine, jednako kao i djela kanonske nacionalne, regionalne, republičke, *bosanskohercegovačke i jugoslovenske* književnosti čije *novo*, ideološko čitanje Veličković kritički razlaže i prokazuje.

U prva dva poglavlja *Karakazandžiluka* autor, uz primjenu teorijskih koncepata,⁷ donosi analizu tekstova književne fikcije (romana *Top je bio vreo* Vladimira Kecmanovića, te *Vaznesenja* Vojislava Lubarde) kojom se konstruira idejno-politički upotrebljiv prikaz povijesne i savremene nacionalne stvarnosti i slika karikaturno stigmatiziranog *Drugog*. Ta fikcija, potpomognuta književnom kritikom, književnim nagradama, javnim priznanjima i potporom, za cilj ima, upućuje autor, promovirati, ne univerzalne humanističke vrijednosti, već nacionalne monoperspektivne „istine“. U dijelu knjige pod naslovom „Srbi, rat i Sarajevo. Neideološko čitanje kao ideološka strategija i obratno“ (str. 21–56) autor donosi analizu „polarizovanih“, mononacionalnom perspektivom uvjetovanih ali i kritičkih čitanja dva romana koja, kako ističe, na dva različita načina pišu o ratu u Sarajevu početkom 1990-ih – pomenutog Kecmanovićevo i Veličkovićevih *Konačara*.

Svoj roman autor predstavlja kao vlastiti etički angažman u ratu, te kao rezultat potrebe da bez snošenja posljedica izrazi nepripadanje strani s kojom je proveo rat u opkoljenom Sarajevu, kao pripadnik Armije BiH,⁸ „u okruženju koje je bilo snažno emotivno (i nacionalno) angažovano za jednu stranu, koja je sebe vidjela apsolutno nevinom, pravednom, ispravnom i moralno superiornom.“ (str. 25) U knjigu je, kako napominje, kroz glavni lik uključio i vlastitu jugoslovensku ideološku perspektivu.

7 U svim poglavljima Veličković koristi teorijske koncepte i argumentovano ih dovodi u vezu sa sadržajem tekstova koje analizira. Iznimka su uvodno poglavlje u kojem samo pobraja teoretičare nacionalizma (izuzev Biliga čiji koncept *banalnog nacionalizma* nastoji primjeniti u prvom radu) mada sasvim jasno obrazlaže ideju diskursa kao ideološkog znanja koje ima funkciju objediniti samopoimanje nacionalnog kolektiva i koje se institucionalno (re)producira. Teorijski koncept Ričarda Volša („Ko je pripovedač“, *Reč*, br. 56, 1999), na kojem počiva analiza romana u prvom poglavlju je nejasno i komplikovano predstavljen. Veličković, 2024, 22-23.

8 U Veličkovićevoj biografiji, na kraju knjige stoji: „Bio je pripadnik Armije BiH od 23. 7. 1992. do 6. 3. 1996. Veličković, 2024, 241.

Stiče se dojam da je dio ovog poglavlja poslužio autoru za naknadni javni obračun sa recenzenticama (Feridom Duraković i Nermicom Kurspahić) čijim je stavom prema romanu *Konačari* Veličković bio nezadovoljan i uvrijeđen. Naime, recenzije su na kratko odgodile objavljivanje romana a Veličkovića su pogodile optužbe da je njegov tekst „nacionalistički angažiran“ (Kurspahić) i da Muslimane prikazuje u negativnom svijetlu (Duraković), što je nazvao „prokrustovskom kritikom“ (str. 30). Potom je ocjene tih dvaju recenzentica stavio u istu ideološku ravan sa dijametralno različitim čitanjem *Konačara* od strane Branka Letića, poentirajući da svi/-e navedeni kritičari/-ke njegov roman, koji je, kako tvrdi, zapravo anti-nacionalistički i kojim se zalaže za antifašizam, humanost i solidarnost, čitaju kao „advokati onih kojima pripadaju“ (str. 33). Više je razloga za moju nelagodu i nemogućnost da probavim ovaj dio Veličkovićevog teksta kao znanstveni.

Otkud u autorovom stavu i diskursu ta esencijalistički predstavljena „strana“ u ratnom Sarajevu, u kojem se dešava „nacionalističko nasilje nad pravima i slobodama čovjeka“ (str. 35), od koje se autor distancira, kao jedna homogena skupina i kolektivna kategorija unutar koje se izjednačavaju ratni kriminalci i profiteri, počinioci ratnih zločina, propagandisti, socijalno privilegirani *homo novusi*, politička, hodžinska elita (svim pobrojanim izražavam punu svijest o složenosti i kompleksnosti ratnog stanja i njegovoj dodatnoj težini za one koji su preko noći postali *Drugi* u svom rodnom gradu) sa onom velikom većinom koja se borila za *gole živote*. Zar niko u tom opkoljenom Sarajevu – koje se i pored sve složenosti situacije ne može uporediti sa teritorijama na kojima su osnivani koncentracioni logori, vršeno etničko čišćenje te sistemski, planski sprovedeni ratni zločini – i koji je pripadao toj „strani“ nije bio dio Veličkovićeve zajednice koja počiva na univerzalnim i humanističkim načelima i koju ne obvezuje nikakva vrsta idejne isključivosti? Nije li upravo takva vrsta *zamišljanja Drugog* karakteristika nacionalizma?

U recenziji Feride Duraković,⁹ u njenom javnom djelovanju i pisanju u postratnom periodu teško da se može prepoznati banalni na-

9 „(...) Sve ostalo, što ne spada u literarne, nesumnjivo dobre kvalitete ovog romana, se zove ALI. A to ostalo čini mi se jednako važnim kao i literatura sama. **Živimo – valjda – u vremenu koje je samo po sebi otvorena, još svježja i krvava ratna rana, koja prijete da se još proširi i produbi, u vre-**

cionalizam, možda prije osoba koja je u procesu suočavanja sa preživljenom traumom koja je srušila jedan (njen) svijet i njegove vrijednosti, i koja o toj opterećujućoj činjenici u recenziji posve iskreno piše.¹⁰ Duraković se ne može staviti ni u istu ravan sa Nerminom

menu u kojem razbor ima mali ili nikakav udjel. Tamo gdje djevojčica koja pripovijeda prestane da bude djevojčica i ponudi opservacije koje ona ne može da savlada, upada autor sa svojim nategnutim intervencijama. Svaki put takve intervencije ubodu oko, uho i ukus čitaoca. Zašto, na primjer, da se porodica koja živi do muzeja gdje borave konačari zove Guzonjić. Zvuči uvredljivo, a u romanu ne postiže nikakav efekat. Politički stavovi izraženi na ovim stranicama pouzdano ne pripadaju svijesti šesnaestogodišnje djevojčice – ona autoru služi kao klin u čorbi da bi u liku Davora odslikao svoj odnos prema ljudima koji ga okružuju, prema sredini u kojoj živi i prema državi za koju, za razliku od mene, ne navija. **Svjesna sam da zalazim u nešto što nema veze s književnošću, ali teško doba u kojem i sama pokušavam da sačuvam živu glavu i zdravu pamet traži od mene da autoru uzvratim istom mjerom kojom on mene u romanu časti s vremena na vrijeme. Pripadam onom narodu kojeg Davor u romanu časti epitetima u kojem nema gotovo nijednog pozitivnog.** Porodica Flinston – Guzonjić – treba li reći da se radi o muslimanima – je primitivna, neobrazovana, lopovska, ignorantna, nekulturna – Davor nema poštovanja čak ni za dobronamjerne poteze jednog svijeta koji živi DRUGAČIJE. **Porodica kojoj pripada autorov Davor je drugačija, civiliziranija. Taj sraz sam po sebi poznajem možda bolje od autora samog, ali naprasno otkrivam da me ovaj put taj njegov stav vrijeđa jer ne izgleda dobronamjerman i humoran kao ostale stvari u romanu. Dok ovo pišem osjećam stid što ovako govorim o literaturi, u meni se nešto buni protiv ovakvog cekaovskog sjeckanja po književnosti, ali granice dobrog ukusa koje pokušavam da sačuvam i iskustvo genocida** nameću mi osjećanje moralne obaveze prema samoj sebi i prema narodu koji je na ovim stranicama izjednačen sa onima koji zločin čine. Da su vremena drugačija, da je ovaj ratni horor iza nas, da su mrtvi pokopani i da imamo kakvu takvu budućnost, sama bih se sebi smijala za ovakve stavove – posebno ako bi ih izgovorio neko drugi. (podvukla S.V.)“ Veličković, 2024, 26-27. (iz recenzije *Konačara* koju je napisala Ferida Duraković)

- 10 U poglavlju knjige koje je posvetio ideološkim interpretacijama Ćopićevog djela, Veličković napominje da je u razrednoj nastavi Kantona Sarajevo Ćopićeva pjesma *Bosna*, u skladu sa vladajućom paradigmatom, zamijenjena istoimenom Ibrišimovićevom. (str. 125) U vrijeme dok nastaje ovaj tekst, Ferida Duraković, na svom fb profilu, Dan državnosti BiH obilježava postavljanjem Ćopićeve *Bosne*.

Kurspahić koja je svojim književnim tekstom¹¹ gradila redukcionističku sliku ratne sarajevske stvarnosti i stigmatski stereotipizirani prikaz *Drugog* što je također predstavljalo vid reakcije na nasilje i ratni kontekst ali i pojavu žalosnog slijeđenja obrazaca (srpske) nacionalističke književnosti.

Veličković u nastavku poglavlja analizira narativ romana *Top je bio vreo* i ukazuje na ideološku funkciju književne fikcije koja na potpuno nedosljedan, neetički način prikazuje traumatičan povijesni period početka rata u Sarajevu i povodom koje se u književno-kritičarskim krugovima otvara polemika koja nema veze sa književnošću već ideologijom i politikom.

U poglavlju pod naslovom *Lažnesenje* Veličković, javno vrednovanje jednog književnog djela, potpomognuto stručnim autoritetom, tj. ocjenu žirija koji je Vojislavu Lubardi za roman *Vaznesenje* 1990. godine dodijelio NIN-ovu nagradu za književnost, raskrinkava kao ideološko-političku rabotu, upakovanu u pompeznu frazeologiju (*stilsko-leksička raskoš, polifonijska struktura, snažni epski zamah, andrićevsko-selimovićevska sinteza*), kojom se htio potpomoci i legitimirati proces urušavanja jednog, i izgradnje novog režima (*nacionalne istine*) i kulture kolektivnog pamćenja. Svim navedenim u konačnici se legitimiralo nasilje do krajnosti viktimiziranog nacionalnog sopstva nad do bešćutnosti dehumaniziranim *Drugim*.

U *Žmiru božijem* Veličković razotkriva jednu od funkcija tajnih recenzija u uglednim naučnim časopisima (*Književna istorija*) koje naizgled anonimnim čuvarima dominantnog diskurzivnog poretka služe da blokiraju i diskvalifikuju radove (Jasmina Ahmetagić, „Slika drugog u kosovskoj priči Miroslava Toholja i srpsko simboličko nasleđe“) posvećene naučnoj kritici rekreiranja stvarnih povijesnih likova u znanstvenim tekstovima u skladu sa sveprisutnim historijskim revizionizmom i stvaranjem nove kulture pamćenja. Posebno su vrijedna u ovom poglavlju Veličkovićeva zapažanja o birokratizaciji akademske zajednice u čijem znanstvenom radu prevladava kvantiteta koja teži da zadovolji nametnutu formu i u kojem procesu se gubi društveni smisao i korisnost, pa i intelektualni značaj i dubina proizvedenih tekstova, a

11 Nermina Kurspahić, *Iščezavanje plavih jahača*, Međunarodni centar za mir, Sarajevo, 1995.

otuđenost tzv. intelektualne elite – koja postaje „interesna grupa povezana ambicijama i karijerizmom, motivirana komforom i privilegijama“ (str. 95) – raste. Na samom početku ovog poglavlja Veličković pravi distinkciju između „stare škole“ i „mlade garde“ kada je u pitanju pisanje recenzija i njihov suštinski značaj za vrednovanje i unapređenje znanstvenog rada koja spada u poopćeno, shematizirano, pa i nadmeno generacijsko diferenciranje koje ne služi istini. Na temelju skromnog uredničkog iskustva bih mogla nabrojati povjesničare srednje i mlađe generacije koje svim aspektima svog posla prilaze krajnje odgovorno. Zapravo, smatram da je dobar dio starije akademske generacije humanističkih intelektualaca, stasalih u socijalizmu, urušio uzuse znanosti kroz svoj nacionalistički angažman i proizvodnju mitskih priča kojima se uspavljaju i žrtvuju nacije, te da je dio ostatka zaokupljen izgradnjom svog društvenog statusa i svoje društvene vidljivosti a manje ili gotovo nikako ne razmišljaju o odgovornosti spram društva u koju spada i briga za kvalitet proizvedenog znanja i mlađi znanstveni kadar. On im ipak, povremeno dobro dođe kao prilika da uživaju u boji vlastitog glasa.

U poglavljima pod naslovom „Protojerejičina priča“ (str. 105–123) i „'Zatočnik' u bašti sljezove boje“ (str. 124–143) Veličković analizira tekstove iz serije zbornika radova o Ćopiću (*Ćopićev projekat*) koji su nastali kao rezultat saradnje univerziteta u Grazu i Banja Luci, u periodu 2012–2021. Svi radovi se odnose na analizu različitih aspekata i selektivno odabranih dijelova Ćopićeve kanonske *Bašte sljezove boje*. U prvom od dva pomenuta poglavlja Veličković donosi analizu dva rada, autorice i „profesorice u Novom Sadu“, Olivera Radulović, u kojima se radikalno prevrednuje simbolika Ćopićevog djela na način da mu se učitava biblijski, hrišćanski smisao „koji odgovara ciljevima i ideologiji tumača“ (str. 117). U drugom poglavlju autor znatno proširuje svoj analitički uzorak i pokazuje kako književno-kritičarsko čitanje *Bašte sljezove boje*, objavljeno u pomenutim zbornicima i „ovjereno“ autoritetom uglednih naučnih institucija, odlikuje *revizionizam, redukcija činjenica, selektivan analitički pristup, isprazno, površno, netačno, proizvoljno tumačenje, akademski odnjegovani pritajeni antikomunizam*, učitavanje nacionalizma i patrijarhalnosti Ćopiću, te nastojanje da se u njegovom književnom djelu pronade i potvrdi slika povijesne Bosne kao *tamnog vilajeta*, potom nedosljedno obrazloženje upotri-

jebljenih teorijskih koncepata, proizvoljno zaključivanje zasnovano na nedovoljno širokom uzorku, ignorisanje jugoslovenskog i komunističkog konteksta u kojem je Ćopić živio i djelovao. Sve navedeno, napominje autor, za cilj ima relativizaciju utvrđenih činjenica o Drugom svjetskom ratu i izjednačavanje fašizma i antifašizma. Izuzetak, po Veličkoviću, predstavlja rad Mirele Berbić koja *Baštu sljezove boje* smješta u njen povijesni kontekst, te kao određujući u njoj izdvaja osjećaj Ćopićeve čežnje za izgubljenom etikom socijalističke revolucije. (str. 127)

U poglavlju pod naslovom „Atonoto Kosovo“ Veličković istražuje na koji način se u diskurzivnoj politici (koja se očituje i oblikuje i kroz obrazovanje, književnu kritiku) u Republici Srpskoj upotrebljava *simbolički kapital* imena Petra Kočića i njegovog književnog djela te kojoj se dimenziji piščeva javnog angažmana daje prednost – nacionalnoj ili socijalnoj.

Napominje da je sam Kočić „nedvosmisleno“ davao prednost svom socijalnom javnom i političkom angažmanu te kao pozitivan primjer književne kritike koja je ta dva segmenta piščeva djelovanja prepoznala kao neodvojiva i tijesno isprepletana ističe studiju Tode Kurtovića *Mi i Kočić u svom vremenu* (1979), kao i njegovu kritiku *velikosrpske aproprijacije Kočića* (npr. u eseju *Petar Kočić*, Isidore Sekulić). Veličkovićev zaključak na kraju ovog poglavlja je da se Kočić u RS-u zadržava u kanonu ali se interpretira u „kosovskom ili epskom ključu“ te se „previđa [njegova, S.V.] kritika otuđenosti srpske ekonomske elite od narodnih interesa i očigledna ironija u službi takve kritike.“ (str. 154) Veličković *lijeva* čitanja Kočića u socijalizmu pozitivno vrednuje i ne otvara pitanje i njihove ideološke uvjetovanosti, usmjerenosti i selektivnosti.

Fokus tri posljednja rada u *Karakazandžiluku* je na ideološki uvjetovanoj interpretaciji književnog djela (*Na Drini ćuprija*) i lika Ive Andrića, te na zloupotrebi njegove zaostavštine. Povod nastanku teksta „Kolac djelo krasni (Srpski diskurs o Andriću)“ bila je, piše Veličković, polemika koja se razvila o knjizi Zorana Milutinovića, *Bitka za prošlost: Bošnjački nacionalizam i delo Ive Andrića* (Geopoetika, Beograd, 2018), između autora, na jednoj, te Envera Kazaza, Davora Beganovića i Damira Šabotića, na drugoj strani. Nastojeći dokazati da u književnoj kritici, pored bošnjačkog, postoji i srpsko nacionalističko čitanje i interpreti-

ranje Andrića, Veličković analizira tekstove (Nikole Koljevića, Vuka Milatovića, Radeta Lalovića, Predraga Palavestre, Vladimira Dedijera, Zorana Konstantinovića, Milana Bogdanovića, Isidore Sekulić, Đorđa Jovanovića) koji su nastali u dugom vremenskom rasponu, od objavljivanja Andrićevih prvih djela do naše savremenosti. U svojoj analizi autor, oslanjajući se na teorijski koncept Jeffrey C. Alexandera¹² o procesu kreiranja narativa o kolektivnoj traumi, dolazi do zaključka da su navedeni pripadnici srpske kulturne inteligencije Andrićevu književnu fikciju tretirali kao povijesnu istinu o duboko i izopačeno traumatičnoj povijesnoj stvarnosti nacionalnog kolektiva. U sklopu te istine posebno je apostrofirana orijentalizirana slika Bosne kao *tamnog vilajeta*. Takva interpretacija Andrićevog književnog prikaza Bosne, piše Veličković, uključena je i u nastavu književnosti čija je primarna funkcija postala oblikovanje nacionalne kulture sjećanja u čijem je središtu kolektivna trauma i viktimološka slika zajednice koja se argumentira Andrićevom *književno-povijesnom istinom* o Bosni. Zašto Veličković, iako spominje *Pismo iz 1920.* i Andrićev doktorat kategorično odbija da i te radove, i taj diskurs uključen u književnost i znanost kontekstualizira i posmatra kao uvjetovane idejno-političkom, znanstvenom, kulturnom paradigmom ili piščevim komformizmom? Zašto i u kojem smislu Andrić predstavlja izuzetak u odnosu na sve ostale stvaraoce, i kako to da je dao toliko materijala i jednim i drugim nacionalistima za suštinski istu tezu?

Poglavlje „Demonstracija kile“ (183–212) nadovezuje se na prethodno i zapravo predstavlja Veličkovićev odgovor Zoranu Milutinoviću i njegovom nastojanju da diskvalifikuje prikaz srpskog nacionalističkog interpretiranja Andrića u Veličkovićevom tekstu. Autor *Karakazandžiluka* argumentirano dokazuje da Milutinovićev tekst (*Fantom u biblioteci: Da li postoji srpski nacionalistički diskurs o Ivi Andriću?*, Geopoetika, Beograd, 2020) pati upravo od onih ozbiljnih metodoloških nedostataka koje je u svojoj kritici pripisao Veličkoviću.

Posljednje, zaključno, najljepše napisano poglavlje „Gildeamus igitur“ (str. 213–223) u kojem do punog izražaja dolazi Veličković kao

12 Jeffrey C. Alexander, „Toward a Theory of Cultural Trauma“, u: J. C. Alexander (ur.), *Cultural Trauma and Collective Identity*, University of California Press, Berkley, Los Angeles, London, 2004, 1–30 (prema: Veličković, 2024, 235)

književnik i britak kritičar, posvećeno je zloupotrebi, ideološkoj prenamjeni i srpskom nacionalnom i institucionalnom monopolu nad Andrićevom usmenom zaostavštinom i Zaduzbinom. Autor počinje poglavlje izjavom Ive Andrića kojom upućuje na njegovo konzistentno jugoslovensko uvjerenje koje se održalo uprkos ideološkim prevratima.¹³ Iza tog citata zapravo se nazire suštinski slojevita i kompleksna višeznačnost ove identitetske odrednice koja je imala različitu simboličku sadržinu za različite socijalne, nacionalne grupe, pojedince, intelektualce unutar bivše Jugoslavije, kao i proces amalgamskog taloženja različitih, protivrječnih idejnosti unutar prividno jedinstvenog koncepta.

Da zaključim. Nenad Veličković je intelektualac i kritičar koji je potreban svakom društvu, nekomformista koji se ne plaši izreći svoje mišljenje. Njegove neumoljive analize društvenih stanja – praćene velikom dozom gorčine i sjajnim smislom za humor te, što je važnije, socijalnim senzibilitetom – uznemiruju, potiču na razmišljanje i razvoj kritičke svijesti kod zainteresiranog/-e čitaoca/-teljke. On u svojim javnim nastupima, tekstovima, knjigama i znanstvenim publikacijama, pa i u *Karakazandžiluku*, članove etno-nacionalnih patrijarhalnih društava u Bosni i Hercegovini, regionu i šire, posve otvoreno i vrlo detaljno upućuje na devijacije, ideološke instrumentalizacije, laži/krivotvorenja stvarnosti, praznine, kitnjasti samovažni diskurzivni teatar ili na bijedu ispod površnog sjaja unutar akademske/-ih zajednice/-a, u srži kojih stoji činjenica služenja velikog dijela društveno privilegiranih i duboko otuđenih „intelektualnih“, „humanističkih“ elita političkoj, nacionalističkoj vlasti i politici. Znanja koja te elite produciraju (svedene, ideološke, mitske i zaglupljujuće slike – prošlih i nacionalnih – stvarnosti i *Drugih* unutar njih), i reproduciraju kroz procese sekundarne socijalizacije, nisu namijenjena društvu i njegovom napretku i oslobođenju, već izgradnji vlastitog društvenog statusa (*gramzipolitika*), legitimaciji nasiljem i ratovima uspostavljenih suverena i društava utemeljenih na etno-nacionalnom ekskluzivizmu a obilježenih terorom

13 „Ja sam za jugoslovenstvo bio i 1941. godine kada je Komunistička partija Jugoslavije u sve, pa i u to, unela marksističko shvatanje ... Ja sam za jugoslovenstvo bio i 1948, a i danas sam – i pre ću da umrem takav nego da pod starost menjam uverenja!“, Ljubo Jandrić, *Sa Ivom Andrićem 1968–1975*, Srpska književna zadruga, Beograd 1977, 73. (prema Veličković, 2024, 213)

mediokriteta, socijalnom nepravdom, korupcijom, svakovrsnom zlopotrebom i prodajom javnih dobara, (političkim) kriminalom i nasiljem. Opisano djelovanje za posljedicu ima trajno minimiziranje i suspendiranje intelektualne suštine disciplina koje nose nominalne odrednice društvenih i humanističkih znanosti.

Karakazandžiluk je dakle knjiga intelektualne i društveno angažirane kritike javnog znanja kojeg o književnom tekstu ili književnim tekstom, pod pokroviteljstvom uglednih društvenih, naučnih institucija, proizvodi intelektualna elita koja se stavila u službu nacionalističkih ideologija i politika od 1990-ih naovamo. Tim se javnim znanjem prezentira reducirana i do banalnosti svedena viktimološka slika nacionalne stvarnosti i *Drugog* i ona ima jasnu ideološko-političku funkciju.

Autor *Karakazandžiluka* stoji na pozicijama odbrane modernističkog koncepta objektivne naučne interpretacije književnog teksta i etike u književnosti za koju smatra da treba počivati na univerzalno važnim humanističkim principima. U svojoj knjizi detektuje mnoge devijacije unutar akademske zajednice i ukazuje na činjenicu da je postojeće interpretativno znanje koje proizvodi književna kritika znatnim dijelom banalno, dogmatsko, prazno i birokratizirano te bez društveno, znanstveno i humanistički relevantne sadržine. Veličković smatra da je takva vrsta devijantne prakse u proizvodnji znanstvenog teksta velikim dijelom legitimirana i postmodernističkim trendom pluraliteta mogućih tumačenja.

Karakazandžiluk je refleksija i autorove lične borbe i dubokog nezadovoljstva idejno-političkim kontekstom i etno-nacionalnim ustrojem društva u kojem živi, radi i djeluje, kako napominje, kao manjina i *na margini*. Konceptija knjige, autorskog diskursa i kritike upućuje i na Veličkovićeva kulturno i idejno uvjetovana uvjerenja u zagovaranju kojih pokazuje isključivost. Tako se npr. stiče utisak da autor interpretativna tumačenja književnosti kodificirana u socijalizmu tvrdo razumijeva kao naučnu istinu ne ostavljajući prostor propitivanju i njihove ideološke i nacionalno-kulturne uvjetovanosti, te u tom smislu, veze nauke sa paradigmatom ideologijom i etno-nacionalnom politikom traži, pronalazi i kritikuje ne isključivo ali dominantno u periodu etno-nacionalnih stvarnosti od kasnih 1980-ih do danas.

Osjećam potrebu napomenuti – baš kao što je bošnjačka društveno-politička elita svojim nakaradnim i kriminogenim praksama

doprinijela relativizaciji odgovornosti zaraćenih strana i slike ratnih dešavanja, te kompromitovala koncept građanskog društva, tako je socijalistički društveno-politički sistem i skup idejnih vrijednosti koje je podrazumijevao, unutar zemlje, svojim diskursom, prva diskreditovala razočarana kulturna inteligencija jugoslovenskog ideološkog opredijeljenja. Ona je intelektualno izrasla u okviru njegovog institucionalnog i obrazovnog sistema unutar kojeg su opstali i predsocijalistički moderni kulturni diskursi koji su, u radikaliziranom obliku, inspirirali etnonacionalnu politiku i nasilje 1990-ih.

Sabina Veladžić
sabina.veladzic@iis.unsa.ba
Univerzitet u Sarajevu - Institut za historiju